

VIELÄ KERRAN MIELESTÄ

niin & näin -lehden palstoilla käyty keskustelu "mieli"-sanan käytöstä näyttää lupaavan alun jälkeen luiskahtaneen sivuteille. Viime numerossa (2/97) pohdittiin jo enemmän Daniel Dennettin etunimeä ja sitä onko *Kalevalan* kieli arkaaista vai ei sen sijaan että olisi puhuttu itse asiasta, "tajunnan" ja "mielen" suhteesta.

Pois minusta se, että haluaisin torpedoida iloisesti rönsyävää debattia. Kaiken uhallakin muistuttaisin silti lyhyesti ongelman ytimeä, semminkin kun siihen ei vielä tähän mennessä ole esitetty mitään kunnon ratkaisua. Kuten väittelyn käynnistäneessä puheenvuorosani (*niin & näin* 3/96) totesin, "mieli"-sana on viime vuosina syrjäyttänyt kokonaan "tajunnan" filosofisesta kielenkäytöstä. En ole kyennyt löytämään tälle mitään asiallisia perusteita. Ilmeinen syy "mielen" voitokululle on, että sitä on mekaanisesti ruvettu käyttämään englannin *mind*-sanasta vastineena.

Kielen kehityksessähän on irrationaalisia piirteitä, ja tapahtunut voitaisiin ehkä hyväksyä olan kohautuksella —jos ei olisi niin, että "mielen" käyttäminen *mindin* vastineena tuo suomenkieliseen filosofiseen terminologiaan pahaa sekaannusta. Olen törmännyt tähän ongelmaan jo monasti suomentaessani filosofisia tekstejä tai lukiesani muiden käännöksiä. "Mielellä" näet on suomessa jo aikaisempi tarkoite, sama mikä ilmaistaan kreikkaksi *noema*, saksaksi *Sinn* ja englanniksi *sense*, so. "merkitys" (ja nimenomaan merkityksen subjektiivinen komponentti).

Esitin jo ensimmäisessä puheenvuorosani esimerkkejä näin syntyvästä terminologisesta sotkusta, ja niitä olisi helppo poimia lisää vaikka kuinka paljon. Niinpä työpöydälläni olevista papereista käsiini osuu Suomen Filosofisen Yhdistyksen jäsenkirje, jossa puhutaan tulevasta kollokviosta nimellä *Kategoriat, modalityt ja mieli*. En ole soittanut yhdistyksen sihteerialle, joten minulle on toistaiseksi jäänyt epäselväksi, tarkoitetaanko "mielellä" tässä "tajuntaa" vai "merkitystä" (noemaa).

Lisäongelmia tuo myös se, että englannin *mind* on käsitteenä varsin epämääräinen. Sitähän käytetään paitsi substantiivina, myös verbinä, jolloin sillä jo on toinen merkitys (*to mind* —"välittää jostakin"). Ja mitä substantiivimuotoon taas tulee, niin kävin pari viikkoa sitten läpi Helsingin yliopiston kirjaston hyllyllä olleet englanninkieliset filosofian ja psykologian sanakirjat, joita oli yhteensä puolisento tusinaa. Yhdestäkään ei löytynyt sanan *mind* määritelmää! Esimerkiksi *mind-body-problem* oli useimmissa sitävastoin kelpuutettu hakusanaksi.

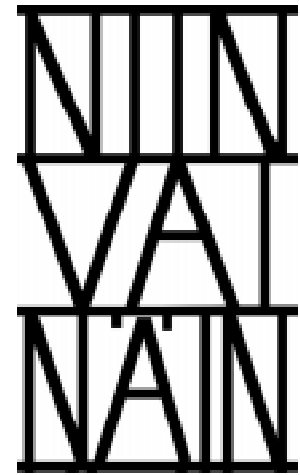
Tiedustelin vielä Jukka Heiskasen kantaa, joka tätä kirjoittaessani on saanut valmiiksi

Svante Nordinin laajan ruotsinkielisen filosofianhistorian suomennostyön. Hän kertoi käyttäneensä "mieli"-sanaa "tajunnan" vastineena vain silloin, kun kyseessä ovat olleet englanninkieliset filosofian klassikot Locke, Hume jne. Muilla kielillä kirjoittaneiden filosofien yhteydessä hän sen sijaan ei ole puhunut "mielestä". Heiskasen tekemä ratkaisu onkin sikäli perusteltu, että uuden ajan filosofia sai jo varhain kansallisia erityispiirteitä kun alettiin luopua latinan käytöstä ja terminologia sai eri maissa erilaisia painotuksia. Mitä esimerkiksi Lockeen tulee, niin hän on "tyypillisen eglantilainen" juuri siinä että hän käyttää *mind*iä varsin monimielisesti eikä koskaan määrittele sitä kunnolla. Tästä voi pian vakuuttua selaamalla hänen pääteostaan *An Essay Concerning Human Understanding*. Toisinaan *mindin* synonyymina esiintyy Lockella *soul* (esim. Bk. I, ch. II), mikä viittaa siihen että kyseessä on metafyyssiseen (ja tietysti teologiseenkin) substanssi-problematiikkaan liittyvä käsite. Toisinaan taas *mind* tuntuu tarkoittavan kokemuksellisia seikkoja, etenkin tietoisuutta (vrt. Bk. I, ch. I).

Olen Heiskasen kanssa samaa mieltä siinä, että juuri Locken kaltaista klassikkoa suomennettaessa *mind* voidaan kääntää "mieleksi", koska suomenkielinen vastine tässä tapauksessa on yhtä lailla epämääräinen kuin alkuperäinen eglantilainenkin termi ja jättää leveän "pelivaran" eri suuntiin. Mutta on ongelmallista, jos tämä epämääräinen käyttö leviää kaikkiin filosofian klassikojen suomennoksiin.

Yksi esimerkki. Kuinka perusteltua on suomentaa Descartesin *mens*-termi "mieleksi", kuten *niin & näin*-lehdessä äskettäin tehtiin? Päälle päätteksi tässä vielä nojaututtiin Descartesin alkuperäistekstin sijasta englanninnokeeseen! (*niin & näin* 4/96, s. 10 ja s. 17, huomautus 1.) Descartesin mukaan *mensin* olemus on ajattelua, so. se ei koostu mistään muusta kuin ajattelusta. Juuri tästä syystä suomensin itse myös "tajunnaksi" Spinozan *mens*-termin, joka on lähellä kartesiolaista. Spinozahan määritteli *mensin* "ajattelevaksi olioksi" (*res cogitans*; vrt. *Eiikka* II määr. 3). Locke sen sijaan kiisti jyrkästi juuri tämän kartesiolaisen teesin ja korosti, että ajattelu ei subjektissa aina ole aktuaalista (Bk. I ch. I 17 ja ed.). *Mind* pystyy Lockella ajattelemaan vasta kun se on saanut aistivaikutelmia (23 ja ed.). Tämä kartesiolainen ja lockelainen tajuntatermin välinen ero häviäisi täysin, jos ne molemmat suomennettaisiin yksioikoisesti "mieleksi".

Tuntuu myös oudolta kuulla puhuttavan Aristoteleen, Platonin jne. "mielen filosofiasista". Halutaanko tällä vihjaista että he olisivat olleet jonkinlaisia lockelaisia empiristejä jo ennen Lockeaa? Esimerkkejä voisi luetella enemmänkin, mutta tyydyn nyt päättämään

Kirjeitä lukijoilta

puheenvuoroni siihen toivomukseen, että "mieltä" käytettäisiin suomenkielisessä filosofisessa keskustelussa mielekkäämmin kuin tähän asti.

Vesa Oittinen

ASIANA MIELEN JA TAJUNNAN KÄSITTEET

Leila Haaparanta syrjäyttää pois keskustelumme aiheesta ja ryhtyy tekemään filosofiaa *Kalevalasta* (*niin & näin* 2/97). Kirjassani *Tajunnan itsepuolustus* (Yliopistopaino, 2. painos 1996) väitin, ettei ole tarpeellista eikä selkeää käyttää sanaa *mieli* kokemuksen kokonaisuuden nimenä *tajunnan* asemasta ja siten sotkea suomen kieleen vakiintunutta selkeää käsitejakoa. *Mieli* on merkitsevyyden elementti. Objekteilla, asioilla ja ilmiöillä on jokin *mieli*, jonka avulla ne ymmärretään joksin. *Tajunta* on *mieliä* jostakin eli *mielien* kokonaisuus. Vesa Oittinen tarttui tähän ja toi käsityksiini yhtyen asian tämän lehden palstoille.

Tietenkin *Kalevala* voidaan nähdä filosofisena runoelmana, kuten esimerkiksi *Bhagavad-Gita*. Se esittää symbolisella tavalla elämänfilosofiaa. Mielenkiintoisen yrityksen tähän suuntaan on tehnyt Pekka Ervast kirjassaan *Kalevalan avain* (1939). *Kalevalan* filosofisella analyysillä —niin mielenkiintoista kuin se onkin —ei kuitenkaan ole mitään tekemistä siinä keskustelussa, jossa pohditaan, miten käsitteitä *mieli* ja *tajunta* olisi nykyisessä filosofiassa ja psykologiassa käytettävä. Käsitteiden rajaukset ovat tietenkin sopimusluontoisia. Tein suomalaisen filosofiseen traditioon nojautuen oman ehdotuksen. Myös Vesa Oittinen käsitteli itse asiaa. Sitä toivoisi toisiltakin tähän keskusteluun osallistujilta.

Lauri Rauhala